

La llagosta

(ALDC, VII, 1547. La llagosta)

En aquest comentari ens ocupem dels noms que reben diversos ortòpters saltadors (“salta més que tots” 45), generalment “de color marró” 39, 119, “de color de terra” 124 (*llangosto terror* 119), amb les potes posteriors molt llargues i fortes i ales membranoses que despleguen per a ajudar-se en el salt; els referents poden ser petits (comentari de *saltaire* 12, *saltic* 94, *llagosta* 20, *llangost* 102, 123, *llangosto* 133, 141, 152, *llangostí* 187; “el més petit” 167, “més petit que la *llagosta/llangosta*” 73, 95) o sense distinció per la mida (*llangost/llangosta* 88, 99).

Llagosta (s. XIII) deriva del llat. vg. *LACŪSTA*, var. de *LOCŪSTA*, que també es deia del crustaci marí; var.: *llagasta* 64, homonimització amb el nom de la ‘paparra’; formes masculinitzades: *llagost* (s. XV, A. March “llagost o mosca”); *lligost* 77, per assimilació de [ə] > [i] a la consonant palatal; *llagosto* 23, format a partir del pl. *llagostos*; *llagostí*, dim. (que implica un pas de *f. [llagosta]* a *m.*, “derivació típica del català” [DECat]), *llegostí* 180, amb assimilació [a] > [e] a la consonant palatal (cf. *lligost*): la doc. del s. XIV es refereix al crustaci marí. Ha donat lloc a topònims com *La Llagosta* i el der. *Llagostera*, al·lusius probablement a “paratges antigament devastats per les malèfiques plagues de llagosta” (*Onomasticon*); el darrer té l’origen en el cognom *Llagostera*, del cat. or. (Moll, 1982), que s’oposa al nord-occ. *Llangostera*; el misteriós primer element de *pallagostí* (var. *palligostí* 3) s’ha interpretat com a resultat d’una atracció de *pantigana* (cf. més avall), que considerem dubtosa, tot i que aquest mot és conegut al Conflent (*portanganes*) i Coromines l’ha sentit per la Garrotxa i la Selva (DECat).

També és freqüent la var. nasalitzada *llangosta* (Sanelo, 1802; Escrig, 1851; cf. oc. *langosta*, fr. *langouste*, gall. *langosta/lagosta*), potser deguda a una atracció de *LŌNGUS* ‘llarg’ (*DELL*), amb algunes modificacions fonètiques i morfològiques: *llengosta* 99, *llangostra* 89, amb bategant adventícia; les var. *llangost* (doc. s. XIV, Jacme d’Agramont, ap. Veny, 1971); *llangosto* (*llangosto terror* 119), a partir del pl. *llangostos*, com *llangusto* 135, amb [u] tònica “possiblement mossàrab” (DECat); *llangostre* 100; a partir d’un pl. *llangots* (< *llangosts*, considerat arcaic al *DOrt*, 1917), s’ha format el sg. *llangot* (topònim *Serra dels Llangots*);

llangostí, dim., i *llangostinet* 171, doblement dim. La idea de ‘saltar’ (cf. it. *cavaletta*, pels salts de l’insecte) ha generat diversos significants, a partir de *salt* (< *SALTU*) o de *saltar*: *saltarell*, *sautarell* 7, *saltirell* 11, *sotarella* 10, *saltaire* 12, adaptacions de l’oc. *sautarela*; *saltiró* 36, *saltiretx* 86, potser d’un gascó *saltiretch* (DECat), *saltic* 93, 94 (*sàltic* 93, amb canvi d’accent); compostos: *saltauebres* 132, amb el segon element *uebres* ‘guaret’, pres de l’arag.; *saltamonte* 190 (← cast.).

L’alg. *triribiqui* 85 és un manlleu al logudorès i sassarès *tilibricu* (Corbera, 2000: 42), d’origen onomatopèic pel rumor que provoca l’insecte en voletejar (*DEI*). Molt puntualment algun nom d’un altre animaló s’ha traspassat al de ‘llagost(a)’, així la semblança del *llagost/llagosta* amb el *grill* ha desplaçat aquest nom cap a ‘llagost(a)’ provocant una polisèmia incòmoda que, en part, s’ha resolt substituint el nom del referent ‘grill’ per *ric-ric*, *grill cantador* o *grill de serreta* 155, fenomen que es repeteix en arag. (cf. Veny, 2001 b); *paltigana* 87, var. dissimilada de *pantigana*, pròpiament ‘llagost gros i verd’, que procediria de **PONTICANA* (< *PONTICUS*, de la regió de *PONTUS* ‘Pont’) o de **PANTICANUS*, der. de *PANTEX* ‘panxa’; *xigala* 76, pròpiament ‘cigala’ (< llat. vg. *CICĀLA*, del cl. *CĪCĀDA*), amb palatalització de [s]; *parotet* 167, dim. de *parot*, pròpiament ‘libèl·lula’, der. de *pare* (cf. mapa 1014); *mosquit* 15, amb estranya confusió (veg. mapa 1004). Els tipus *llagosta/llagost* i *llangosta/llangost* ocupen la major part del domini lingüístic. Les dues var., amb nasal o sense, coneixen una bona tradició aproximadament del mateix segle (XIII-XIV), la primera, estesa pel cat. occ. (tret del val. mer., que exhibeix formes no nasalitzades) i amb congèneres en el fr. *langouste*, i la segona, pel cat. or. central. Són solucions discordants *pallagostí*, del ross., sense relació amb l’oc., amb un segment inicial inexplicat; *grill*, per expansió de l’arag. en el val. central; *saltarell* i var., que han estat d’una certa productivitat per l’atribut característic del salt de l’insecte; l’alg. *triribiqui*, tributari dels parlars de Sardenya.

Són mots normatius *llagosta* i *llagost*, des del *DOrt*, 1917; *llagostí*, amb el significat marí, des del *DGI*, 1932.